

Էդգար Մանուչարյան
*Եվրասիա միջազգային համալսարանի Իրավագիտության,
քաղաքագիտության, միջազգային հարաբերությունների
ամբիոնի դասախոս, նույն ամբիոնի հայցորդ
Էլ. հասցե՝ edgar.manucharyan.eiu@gmail.com
DOI: 10.53614/18294952-2026.1-32*

«ԵՐԵՒԱՅԻ ԼԱՎԱԳՈՒՅՆ ՇԱԿ» ՍԿԶԲՈՒՆՔԻ ՄԻՋԱԶԳԱՅԻՆ ԵՎ ՍԱՀՄԱՆԱԴՐԱԿԻՐԱՎԱԿԱՆ ՉԱՓԱՆԻՇՆԵՐԸ. ԲՈՎԱՆԴԱԿՈՒԹՅՈՒՆԸ ԵՎ ԿԻՐԱՌՄԱՆ ՀԻՄՆԱԽՆԴԻՐՆԵՐԸ

«Երեխայի լավագույն շահ» սկզբունքը ժամանակակից միջազգային և սահմանադրական իրավունքի հիմնարար սկզբունքներից է, որն ապահովում է երեխային վերաբերող բոլոր որոշումների ընդունման գործընթացը: Սկզբունքը ամրագրված է ՄԱԿ-ի Երեխաների իրավունքների մասին կոնվենցիայի 3-րդ հոդվածում, համաձայն որի՝ երեխային վերաբերող բոլոր գործողություններում երեխայի լավագույն շահերը պետք է դիտարկվեն որպես առաջնային նկատառում: ՄԱԿ-ի Երեխայի իրավունքների կոմիտեի թիվ 14 Ընդհանուր մեկնաբանությունը զարգացնում է այս մոտեցումը՝ սահմանելով, որ երեխայի լավագույն շահը միաժամանակ հանդիսանում է երեխայի իրավունք, իրավամեկնաբանման սկզբունք և ընթացակարգային կանոն:

Սույն հոդվածում ուսումնասիրվում են «երեխայի լավագույն շահ» սկզբունքի սահմանադրաիրավական և միջազգային չափանիշները, դրա բովանդակային տարրերը: Հոդվածում հիմնավորվում է նաև, որ սահմանադրական վերահսկողությունը կարևոր դեր ունի երեխայի լավագույն շահի սկզբունքի արդյունավետ իրացման գործում՝ նպաստելով պետության պոզիտիվ պարտավորությունների բացահայտմանը, երեխայի իրավունքների սահմանադրական բովանդակության հստա-

կեցմանը և միջազգային չափանիշների ներդրմանը ազգային իրավակարգում:

Հիմնաբառեր. երեխայի լավագույն շահ, երեխայի իրավունքներ, սահմանադրական չափանիշներ, միջազգային չափանիշներ, երեխայի պաշտպանության ինստիտուցիոնալ համակարգ:

Ներածություն

Երեխայի իրավունքների պաշտպանության ժամանակակից համակարգում «Երեխայի լավագույն շահ» սկզբունքը հանդիսանում է հիմնարար և համակարգաստեղծ սկզբունքներից մեկը, որը միաժամանակ ունի միջազգային իրավական, սահմանադրաիրավական և ճյուղային իրավական նշանակություն: Սույն սկզբունքը ոչ միայն ապահովում է երեխային վերաբերող բոլոր որոշումների կայացման գործընթացը, այլև հանդես է գալիս որպես պետության պոզիտիվ պարտավորությունների բովանդակությունը որոշող առանցքային չափանիշ: Ժամանակակից սահմանադրական պետություններում երեխայի լավագույն շահի ապահովումը դիտարկվում է ոչ միայն սոցիալական քաղաքականության խնդիր, այլև մարդու իրավունքների պաշտպանության սահմանադրական պարտականություն: Այս համատեքստում պետությունը պարտավոր է ձևավորել այնպիսի ինստիտուցիոնալ և իրավական համակարգ, որը հնարավորություն կտա յուրաքանչյուր կոնկրետ իրավիճակում բացահայտել և առաջնահերթորեն պաշտպանել երեխայի շահերը:

«Երեխայի լավագույն շահ» սկզբունքը առավել ամրողջական ձևակերպում է ստացել Միավորված ազգերի կազմակերպության երեխայի իրավունքների մասին 1989 թվականի կոնվենցիայի (այսուհետ՝ Կոնվենցիա) 3-րդ հոդվածում, ըստ որի. «Երեխաներին վերաբերող բոլոր գործողություններում, անկախ նրանից՝ դրանք իրականացվում են պետական կամ մասնավոր սոցիալական ապահովության հաստատությունների, դատարանների, վարչական մարմինների կամ օրենսդիր մարմինների կողմից, երեխայի լավագույն շահերը պետք է լինեն առաջնահերթ նկատառում» (Կոնվենցիա, հոդված 3):

Հայաստանի Հանրապետությունում երեխայի լավագույն շահի սկզբունքը սահմանադրաիրավական նշանակություն է ստացել հատկապես 2015 թվականի սահմանադրական փոփոխություններից հետո, երբ մարդու արժանապատվությունը, սոցիալական պետության գաղափարը և երեխայի իրավունքների պաշտպանության պարտականությունը ստացան առավել հստակ սահմանադրական ամրագրում: Մինչև ժամանակ, սկզբունքի կիրառության միասնական չափանիշների բացակայությունը շարունակում է առաջացնել իրավակիրառ խնդիրներ՝ հատկապես ընտանեկան հարաբերությունների, որդեգրման, խնամակալության, ընտանեկան բռնության և երեխայի նկատմամբ բռնության կանխարգելման ոլորտներում:

Մեթոդ

Ուսումնասիրությունն իրականացվել է թեմայի վերաբերյալ մասնագիտական գրականության մեջ առկա տեսակետների և նորմատիվ-իրավական ակտերի ուսումնասիրության իրավահամեմատական մեթոդի հիման վրա, ինչպես նաև էմպիրիկ մեթոդի օգնությամբ ուսումնասիրվել է ՀՀ Սահմանադրական դատարանի և Մարդու իրավունքների եվրոպական դատարանի դատական պրակտիկան:

«Երեխայի լավագույն շահ» սկզբունքի միջազգային իրավական կարգավորումը

«Երեխայի լավագույն շահ» սկզբունքը բազմաբովանդակ և բազմաշերտ իրավական կատեգորիա է, որը միաժամանակ հանդես է գալիս որպես՝ երեխայի հիմնարար իրավունք, իրավամեկնաբանման սկզբունք և որոշումների կայացման ընթացակարգային չափանիշ:

Երեխաների պաշտպանության գաղափարը միջազգային իրավունքում իր արտահայտությունն է գտել դեռևս 1924 թվականի Ժնևյան հռչակագրում և 1959 թվականի Երեխայի իրավունքների հռչակագրում: Սակայն նշված փաստաթղթերում երեխան հիմնականում դիտարկվում էր որպես պաշտպանության կարիք ունեցող անձ, այլ ոչ թե որպես ինքնուրույն իրավունքների կրող (Ազգերի լիգա, 1924, ՄԱԿ, 1959, Bueren, 1998):

Իրավական մոտեցման արմատական փոփոխություն տեղի ունեցավ 1989 թվականին՝ ՄԱԿ-ի Երեխայի իրավունքների մասին կոնվենցիայի ընդունմամբ: Կոնվենցիան երեխաներին ճանաչեց որպես իրավունքների լիիրավ սուբյեկտներ և «Երեխայի լավագույն շահ» սկզբունքը սահմանեց որպես դրա հիմնարար սկզբունքներից մեկը (Կոնվենցիա, 1989):

Կոնվենցիայի վավերացումը պետությունների համար ստեղծում է պարտավորություն՝ յուրաքանչյուր երեխային վերաբերող որոշում կայացնելիս առաջնահերթ նշանակություն տալ երեխայի լավագույն շահերին: Սա ենթադրում է ավանդական՝ ընտանիք-պետություն հարաբերությունների վերախմաստավորում և պետության դերի ընդլայնում երեխայի իրավունքների պաշտպանության գործում, ինչպես նաև վերոնշյալ պարբերությունում նշված երեք չափանիշների միաժամանակյա առկայություն:

Սակայն Կոնվենցիայի 3-րդ հոդվածում ամրագրված երեխայի լավագույն շահի սկզբունքը բավականաչափ անորոշ է, և դրա կիրառումը՝ որպես որոշումների կայացման ուղենիշ միշտ չէ, որ պարզ և միանշանակ է: Այն թույլ է տալիս բազմաթիվ տարբեր մեկնաբանություններ:

Ինչպես արդարացիորեն նշում են նորվեգացի գիտնականներ Լին Սորսդալը և Մարիտ Սկիվենեսը՝ «կարևոր հարց առաջանում է՝ ինչպե՞ս են տարբեր պետություններ իրենց օրենսդրության մեջ կոնկրետացրել և կիրառել այս սկզբունքը: Արդյո՞ք նրանք այն լցրել են նյութական բովանդակությամբ, թե՞ սահմանափակվել են հիմնականում ընթացակարգային ցուցումներով»: Այն հարցը, թե ինչն է լավագույնը կոնկրետ երեխայի կամ երեխաների հա-

մար ընդհանրապես, հաճախ մնում է անորոշ և ենթադրական: Այն պահանջում է յուրաքանչյուր առանձին իրավիճակում տարբեր հնարավոր լուծումների միջև անհատականացված ընտրություն: Բացի այդ, նման որոշումները ներառում են ապագայի վերաբերյալ բարդ կանխատեսումներ և գնահատականներ՝ կապված ընտրված տարբերակների հնարավոր հետևանքների հետ (Skivenes, Sørsdal, 2018, էջ 60–61):

Ընդհանուր առմամբ, Կոնվենցիայում ներկայումս ամրագրված երեխայի լավագույն շահի սկզբունքը որոշում կայացնողներին տրամադրում է սահմանափակ ուղղորդում, սակայն միևնույն ժամանակ այն հանդիսանում է այն որոշումների հիմնական չափանիշը, որոնք կարող են արմատապես ազդել ինչպես երեխաների, այնպես էլ մեծահասակների կյանքի վրա:

«Երեխայի լավագույն շահ» սկզբունքի մեկնաբանման վերաբերյալ առկա անորոշությունները հստակեցնելու համար ընդունվեց Երեխայի իրավունքների կոմիտեի թիվ 14 Ընդհանուր մեկնաբանությունը, համաձայն որի՝ երեխայի լավագույն շահը պետք է գնահատվի յուրաքանչյուր կոնկրետ իրավիճակում՝ հաշվի առնելով երեխայի անհատական առանձնահատկությունները, սոցիալական միջավայրը, խոցելիության աստիճանը և զարգացման կարիքները (General Comment No. 14):

Կոմիտեն սահմանեց, որ «Կիրառումը. երեխայի լավագույն շահերի գնահատումը և որոշումը» բաժնում առանձնացվում են յոթ հիմնական տարրեր, որոնք պետք է հաշվի առնվեն երեխայի լավագույն շահին վերաբերող որոշում կայացնելիս՝ երեխայի կարծիքը, երեխայի ինքնությունը, ընտանեկան միջավայրի պահպանումը և հարաբերությունների շարունակականությունը, երեխայի խնամքը, պաշտպանությունը և անվտանգությունը, խոցելիության վիճակը, առողջության իրավունքը և կրթության իրավունքը:

Կոմիտեի մեկնաբանությունում այս տարրերից յուրաքանչյուրի բովանդակությունը մանրամասն ներկայացված է և կոչված է ծառայելու որպես ուղղորդող չափանիշ տարբեր պետությունների մասնագետների համար:

Այնուամենայնիվ, քանի որ երեխայի լավագույն շահի սկզբունքն ընդգրկում է երեխայի կյանքի գրեթե բոլոր ոլորտները, Կոմիտեն միաժամանակ ընդգծում է դրա շարունակական անորոշությունը՝ նշելով, որ թվարկված յոթ տարրերը պարտադիր չէ, որ կիրառելի լինեն յուրաքանչյուր գործի նկատմամբ: Տարբեր գործերում կարող են նշանակություն ունենալ տարբեր տարրեր, և դրանց բովանդակությունն ու կշիռը կարող են փոփոխվել՝ կախված կոնկրետ երեխայից, որոշման բնույթից և գործի փաստական հանգամանքներից:

Ինչպես նշվում է մեկնաբանությունում. «Յուրաքանչյուր տարրի բովանդակությունը անխուսափելիորեն տարբեր կլինի երեխայից երեխա և գործից գործ՝ կախված որոշման տեսակից և կոնկրետ հանգամանքներից, ինչպես նաև ընդհանուր գնահատման շրջանակում տվյալ տարրի նշանակությունից» (Committee on the Rights of the Child, 2013, պարբ. 48):

«Երեխայի լավագույն շահ» սկզբունքը արտացոլված է նաև մի շարք այլ միջազգային փաստաթղթերում, մասնավորապես՝ 1993 թվականի Միջպե-

տական որդեգրման վերաբերյալ Հաագայի կոնվենցիայում, 1980 թվականի Երեխաների միջազգային առևանգման քաղաքացիական ասպեկտների վերաբերյալ Հաագայի կոնվենցիայում, Հաշմանդամություն ունեցող անձանց իրավունքների մասին կոնվենցիայում, 1979 թվականի «Կանանց նկատմամբ խտրականության բոլոր ձևերի վերացման մասին» կոնվենցիայի 5(բ) հոդվածում, ՄԱԿ-ի այլընտրանքային խնամքի և անչափահասների արդարադատության վերաբերյալ ուղեցույցներում:

Վերոթվարկյալ միջազգային իրավական ակտերում «Երեխայի լավագույն շահ» սկզբունքը մեկնաբանվում է որպես առաջնային և կարևորագույն սկզբունք, ինչպես նաև այս փաստաթղթերը լրացուցիչ ամրագրում են պետությունների պարտականությունը՝ երեխաներին վերաբերող որոշումների ընդունման ընթացքում առաջնահերթ հաշվի առնել նրանց իրավունքներն ու շահերը:

Հարկ ենք համարում նշել, որ «Երեխայի լավագույն շահ» սկզբունքը կարևոր զարգացում է ստացել նաև Մարդու իրավունքների եվրոպական դատարանի նախադեպային իրավունքում: Այսպես, *Neulinger and Shuruk v. Switzerland*, *X v. Latvia* և *Strand Lobben and Others v. Norway* գործերով Եվրոպական դատարանը բազմիցս ընդգծել է, որ երեխաների լավագույն շահերը պետք է ունենան առանձնահատուկ կշիռ ընտանեկան հարաբերությունների, խնամակալության, որդեգրման, խնամատարության և երեխաների պաշտպանության միջոցների կիրառման հետ կապված գործերում: Ինչպես նաև, երեխան պետք է պաշտպանված լինի բռնությունից, շահագործումից, անտեսումից և նրա զարգացման համար վտանգավոր ցանկացած միջավայրից: Երեխայի ֆիզիկական և հոգեբանական անվտանգությունը սկզբունքի առանցքային տարրերից է (*Neulinger and Shuruk v. Switzerland*, 2010; *X v. Latvia*, 2013; *Strand Lobben and Others v. Norway*, 2019):

Մարդու իրավունքների եվրոպական դատարանը «Երեխայի լավագույն շահը» դիտարկում է միաժամանակ որպես նյութական իրավունք, իրավական սկզբունք և դատավարական իրավանորմ, դրանով իսկ ընդգծելով այդ հասկացության համապարփակ և հիմնարար նշանակությունը: ՄԻԵԴ-ը ձևավորել է այնպիսի դատավարական մոտեցում, ըստ որի՝ բոլոր այն դեպքերում, երբ վարույթն անմիջականորեն առնչվում է Մարդու իրավունքների և հիմնարար ազատությունների պաշտպանության եվրոպական կոնվենցիա-ի 8-րդ հոդվածով երաշխավորված իրավունքներին, դատավարությունը պետք է լինի արդար և շահառուին հնարավորություն տա դատարանում լիարժեք ներկայացնելու իր փաստարկները՝ հատուկ ընդգծելով երեխայի՝ դատարանում լսված լինելու իրավունքը (*Olsson v. Sweden*, 1992):

Ինչպես արդարացիորեն նշում է հայ իրավաբան Ռուբինա Պետրոսյանը՝ «Երեխայի լավագույն շահ» գնահատողական հասկացության բացահայտման և ամրապնդման տեսանկյունից կարևոր է մշակել արդյունավետ վերապատրաստման և կարողությունների զարգացման մեխանիզմներ, որոնց շրջանակում երեխայի լավագույն շահը կդիտարկվի որպես հիմնարար չափանիշ՝ երեխային առնչվող բոլոր հարցերում (*Petrosyan*, 2023, էջ 143):

Արդյունքում, երեխայի շահերի և այլ անձանց իրավունքների միջև մրցակցության կամ բախման դեպքում պետք է բոլոր իրավիճակներում հաստատվի երեխայի շահերի գերակայության սկզբունքը: Ընդ որում, նույնիսկ դատական ակտով սահմանված գործողությունը չի կարող իրականացվել այնպիսի եղանակով, որը կխախտի երեխայի լավագույն շահերը:

Հետաքրքրական է ռուս իրավաբան Անտոկոլսկայի այն մեկնաբանությունը, որով հեղինակը իրավացիորեն **«երեխայի շահը» դիտարկում է «հանրային շահի» տեսանկյունից՝ համարելով, որ երեխայի շահերի պաշտպանությունը միաժամանակ հանդիսանում է հանրային շահի պաշտպանություն: Այսպիսով, հեղինակը երեխայի շահը բարձրացնում է հասարակական նշանակություն ունեցող և հանրորեն գնահատվող արժեքի մակարդակի** (Антокольская, 2004, էջ 228):

Անդրեա Շարլոուի կարծիքով էլ՝ որոշ պետություններ իրենց օրենսդրությամբ այնքան հեռու են գնացել, որ սահմանել են այն հանգամանքների ցանկը, որոնք իրավասու մարմինը պարտավոր է հաշվի առնել երեխայի լավագույն շահը որոշելիս, մինչդեռ այլ պետություններ այդ հանգամանքների որոշումը թողել են դատարանների հայեցողությանը: Միևնույն ժամանակ, որևէ պետություն հստակ չի սահմանում, թե իրականում ինչ է իրենից ներկայացնում «երեխայի լավագույն շահի» չափանիշը (ստանդարտը). արդյո՞ք այն պետք է կիրառվի երջանիկ մանկություն ապահովելու, թե հասարակությանը լիարժեք հարմարված չափահաս անձ ձևավորելու նպատակով (Charlow, 1978 էջ 268-270):

Երեխայի լավագույն շահի սահմանադրական ամրագրումը

ՀՀ-ում

Երեխայի իրավունքների պաշտպանությունը ժամանակակից սահմանադրական պետության հիմնարար պարտավորություններից է: 2015 թվականի սահմանադրական բարեփոխումների արդյունքում ՀՀ Սահմանադրությունն առաջին անգամ երեխայի իրավունքներին նվիրեց առանձին հոդված՝ 37-րդ հոդվածը, որով սահմանադրական մակարդակով ամրագրվեց երեխայի լավագույն շահի սկզբունքը:

Սահմանադրության 37-րդ հոդվածի 2-րդ մասի համաձայն՝ «Երեխային վերաբերող հարցերում երեխայի շահերը պետք է առաջնահերթ ուշադրության արժանանան» (ՀՀ Սահմանադրություն, 2015, հոդված 37):

Այս դրույթը փաստացի ներպետական իրավահամակարգ է ներմուծում ՄԱԿ-ի Երեխայի իրավունքների մասին կոնվենցիայի 3-րդ հոդվածում ամրագրված **«best interests of the child»** սկզբունքը, որը բխում է ՀՀ Սահմանադրության 81-րդ հոդվածի այն տրամաբանությունից, որ հիմնական իրավունքները մեկնաբանվում են մարդու իրավունքների վերաբերյալ միջազգային պայմանագրերի հիման վրա (ՀՀ Սահմանադրություն, 2015, հոդված 81):

Սահմանադրության 37-րդ հոդվածի 1-ին մասով սահմանված է. «Երեխան իրավունք ունի ազատ արտահայտելու իր կարծիքը, որը, երեխայի տա-

րիքին և հասունության մակարդակին համապատասխան, հաշվի է առնվում իրեն վերաբերող հարցերում»:

Այս դրույթից բխում է, որ երեխայի լավագույն շահի գնահատումն անհնար է առանց երեխայի կարծիքի պարզման և գնահատման: Հետևաբար, երեխայի լաված լինելու իրավունքը երեխայի լավագույն շահի սահմանադրական բովանդակության անբաժանելի տարր է և հիմնարար չափորոշիչ:

Այս հոդվածի համատեքստում Հայաստանի Հանրապետության Սահմանադրական դատարանը ՀՀ Սահմանադրական դատարանը ՍԴՈ-1766 որոշմամբ արձանագրել է, որ. «Սահմանադրության 37-րդ հոդվածի 2-րդ մասը հանրային իշխանության վրա դնում է հստակ պարտականություն՝ առաջնահերթ ուշադրության արժանացնել երեխայի շահերին»: Դատարանը շեշտել է, որ երեխային վերաբերող հարցերում տարբեր շահերի բախման պարագայում առաջնահերթ պաշտպանության պետք է արժանանան հենց երեխայի շահերը: Սա նշանակում է, որ. ծնողների շահերը, որդեգրողների շահերը, վարչական կամ այլ հանրային շահերը պետք է գնահատվեն երեխայի շահերի լույսի ներքո (ՍԴՈ-1766, 2025):

Սահմանադրական դատարանը սույն որոշմամբ կարևոր իրավական դիրքորոշում է արտահայտել այն մասին, որ երեխայի լավագույն շահի ապահովումը պետության վրա դնում է ոչ միայն բացասական (չմիջամտելու), այլ նաև դրական (պոզիտիվ) պարտավորություններ: Մասնավորապես, պետությունը պարտավոր է. ստեղծել իրավական մեխանիզմներ, ապահովել արդյունավետ ընթացակարգեր, ձևավորել երեխայակենտրոն ինստիտուցիոնալ համակարգ, անհրաժեշտության դեպքում անմիջականորեն պաշտպանել երեխայի իրավունքները:

Սահմանադրական դատարանը, հղում կատարելով Մարդու իրավունքների եվրոպական դատարանի պրակտիկային (Schneider v. Germany, Rytchenko v. Russia), ՍԴՈ-1766 որոշմամբ նշել է նաև, որ երեխայի լավագույն շահը չի կարող որոշվել վերացական չափանիշներով և պետք է գնահատվի յուրաքանչյուր կոնկրետ գործի հանգամանքների հիման վրա:

Այս դիրքորոշումից բխում է կարևոր սահմանադրաիրավական չափանիշ. **չկա երեխայի լավագույն շահի համընդհանուր բանաձև, յուրաքանչյուր գործ պահանջում է անհատական գնահատում:**

Նշենք նաև, որ թեև Սահմանադրության 37-րդ հոդվածը ուղղակիորեն չի հիշատակում համաչափության սկզբունքը, սակայն երեխայի շահերի և այլ իրավունքների միջև հավասարակշռման ժամանակ կիրառելի է Սահմանադրության 78-րդ հոդվածով ամրագրված համաչափության սկզբունքը: Նման դեպքերում պետական մարմինները պարտավոր են հիմնավորել, թե ինչու է ընտրված միջոցը համապատասխանում երեխայի լավագույն շահին և արդյոք գոյություն չունեն ավելի մեղմ միջոց: Սա բխում է հենց սահմանադրական համաչափության ընդհանուր պահանջից:

Այսպիսով, ՀՀ Սահմանադրության կարգավորման և Սահմանադրական դատարանի պրակտիկայի վերլուծությունից կարելի է առանձնացնել երեխայի լավագույն շահի գնահատման հետևյալ սահմանադրաիրավական չա-

փանիշները.

1. Երեխայի շահերի առաջնահերթություն,
2. Երեխայի կարծիքի պարտադիր հաշվի առնում,
3. Երեխայի իրավունքների անմիջական գործողություն,
4. Պետության պոզիտիվ պարտավորությունների առկայություն,
5. Համաչափության սկզբունքի կիրառում,
6. Յուրաքանչյուր գործի անհատականացված գնահատում,
7. Երեխայի ֆիզիկական, հոգեբանական և սոցիալական զարգացման ապահովում:

Եզրակացություն

Ամփոփելով սույն հոդվածում կատարված ուսումնասիրությունները, կարող ենք եզրահանգել, որ «Երեխայի լավագույն շահ» սկզբունքը ժամանակակից միջազգային և սահմանադրական իրավունքի հիմնարար սկզբունքներից է, որն ապահովում է երեխային վերաբերող բոլոր որոշումների ընդունման գործընթացը: Միջազգային իրավունքում այն ամրագրված է նախ-ևառաջ ՄԱԿ-ի Երեխայի իրավունքների մասին կոնվենցիայի 3-րդ հոդվածում և հետագայում զարգացվել է Երեխայի իրավունքների կոմիտեի թիվ 14 Ընդհանուր մեկնաբանությամբ, ինչպես նաև տարածաշրջանային մարդու իրավունքների պաշտպանության մարմինների, մասնավորապես՝ Մարդու իրավունքների եվրոպական դատարանի նախադեպային իրավունքում:

ՀՀ Սահմանադրության 37-րդ հոդվածը սահմանադրական մակարդակով ամրագրում է երեխայի լավագույն շահի առաջնահերթության սկզբունքը՝ այն դարձնելով երեխայի իրավունքների պաշտպանության ազգային համակարգի հիմնարար չափանիշ: Սահմանադրական դատարանի իրավական դիրքորոշումների և միջազգային իրավական չափանիշների համադրված վերլուծությունը թույլ է տալիս առանձնացնել երեխայի լավագույն շահի գնահատման հետևյալ սահմանադրաիրավական չափանիշները՝ երեխայի շահերի առաջնահերթությունը, երեխայի կարծիքի պարտադիր հաշվի առնումը, պետության պոզիտիվ պարտավորությունների իրականացումը, համաչափության սկզբունքի կիրառումը, ինչպես նաև յուրաքանչյուր գործի անհատականացված գնահատման անհրաժեշտությունը:

Միաժամանակ, ուսումնասիրությունը ցույց է տալիս, որ «Երեխայի լավագույն շահ» սկզբունքի արդյունավետ կիրառման հիմնական մարտահրավերները պայմանավորված են դրա բովանդակային անորոշությամբ, գնահատման միասնական չափանիշների բացակայությամբ և իրավակիրառ պրակտիկայի ոչ միշտ հետևողական բնույթով:

Առկա ուսումնասիրությունների հիման վրա ձևակերպել ենք «Երեխայի լավագույն շահ» հասկացության մեր դոկտրինալ մոտեցումը, որը հետագայում հիմք կարող է հանդիսանալ օրենսդրական ամրագրմանը: Համաձայն մեր ձևակերպման՝ **«Երեխայի լավագույն շահերը պետք է ընկալվեն որպես իրավական սկզբունք, որի համաձայն յուրաքանչյուր հանրային իշխանության մարմին, դատարան և այլ իրավասու հաստատություն պար-**

տավոր է կայացնել այնպիսի որոշումներ, որոնք ապահովում են երեխայի իրավունքների, արժանապատվության, անվտանգության, առողջ զարգացման, կրթության և բարեկեցության պաշտպանությունը՝ միաժամանակ հաշվի առնելով յուրաքանչյուր երեխայի անհատական կարիքներն ու կոնկրետ հանգամանքները»:

Հետևաբար, անհրաժեշտ է շարունակաբար կատարելագործել երեխայի լավագույն շահի գնահատման իրավական և ինստիտուցիոնալ մեխանիզմները՝ ապահովելով միջազգային չափանիշների լիարժեք ներդրումը ազգային իրավակարգում և երեխայի իրավունքների արդյունավետ պաշտպանությունը:

Օգտագործված գրականության ցանկ

- Ազգերի լիգա: (1924): *Երեխայի իրավունքների ժնյայն հռչակագիր (Geneva Declaration of the Rights of the Child)*: <https://www.humanium.org/en/geneva-declaration/>
- Հայաստանի Հանրապետության Սահմանադրական դատարան: (2025, հունվարի 14): *ՄԴՈ-1766 որոշում*: ARLIS իրավական տեղեկատվական համակարգ. <https://old.arlis.am/DocumentView.aspx?docID=202333>
- Հայաստանի Հանրապետության Սահմանադրություն. (ընդունվել է՝ 1995թ. հուլիսի 5-ին՝ 2005թ. նոյեմբերի 27-ի և 2015թ. դեկտեմբերի 6-ի փոփոխություններով):
- Միավորված ազգերի կազմակերպություն: (1959): *Երեխայի իրավունքների հռչակագիր (Declaration of the Rights of the Child)*, ՄԱԿ-ի Գլխավոր ասամբլեայի 1386 (XIV) քանաձև:
- Антокольская, М. В. (2004). *Семейное право: Учебник*. (2-е изд., перераб. и доп.). Москва: Юристъ.
- Charlow, A. (1987). Awarding Custody: The Best Interests of the Child and Other Fictions. *Yale Law & Policy Review*, 5(2), pp. 267–302.
- Committee on the Rights of the Child. (2013, May 29). *General Comment No. 14 (2013) on the right of the child to have his or her best interests taken as a primary consideration (art. 3, para. 1) (CRC/C/GC/14)*. United Nations. <https://digitallibrary.un.org/record/778523>
- Neulinger and Shuruk v. Switzerland*, Application No. 41615/07, European Court of Human Rights, Grand Chamber Judgment of 6 July 2010.
- Olsson v. Sweden (No. 1)*, Application No. 10465/83, European Court of Human Rights, Judgment of 24 March 1988.
- Petrosyan, R. (2023). Some Issues of Identifying and Ensuring the “Best Interest of the Child” in RA. *Bulletin of Yerevan State University: Jurisprudence*, 14(2), 142–150.
- Skivenes, M., & Sørdsal, L. M. (2018). The Child’s Best Interests Principle across Child Protection Jurisdictions. In A. Falch-Eriksen & E. Backe-Hansen (Eds.), *Human Rights in Child Protection: Implications for Professional Practice and Policy* (pp. 59–88). London: Palgrave Macmillan.
- Strand Lobben and Others v. Norway*, Application No. 37283/13, European Court of Human Rights, Grand Chamber Judgment of 10 September 2019.
- United Nations. (1989, November 20). *Convention on the Rights of the Child*. United Nations

Treaty Series, 1577, 3. <https://www.ohchr.org/en/instruments-mechanisms/instruments/convention-rights-child>

Van Bueren, G. (1998). *The international law on the rights of the child*. Martinus Nijhoff Publishers.

X v. Latvia, Application No. 27853/09, European Court of Human Rights, Grand Chamber Judgment of 26 November 2013.

Эдгар Манучарян

*Преподаватель и соискатель кафедры право, политологии и
международных отношений Международного университета Евразия
Эл. адрес: edgar.manucharyan.eiu@gmail.com*

МЕЖДУНАРОДНЫЕ И КОНСТИТУЦИОННО-ПРАВОВЫЕ СТАНДАРТЫ ПРИНЦИПА «НАИЛУЧШЕГО ОБЕСПЕЧЕНИЯ ИНТЕРЕСОВ РЕБЕНКА»: СОДЕРЖАНИЕ И ПРОБЛЕМЫ ПРИМЕНЕНИЯ

Принцип «наилучшего обеспечения интересов ребенка» является одним из основополагающих принципов современного международного и конституционного права, обеспечивающим ориентир для принятия всех решений, касающихся ребенка. Данный принцип закреплен в статье 3 Конвенции ООН о правах ребенка, согласно которой во всех действиях, затрагивающих детей, первоочередное внимание должно уделяться наилучшему обеспечению интересов ребенка. Замечание общего порядка № 14 Комитета ООН по правам ребенка развивает данный подход, определяя, что наилучшее обеспечение интересов ребенка одновременно является правом ребенка, принципом толкования права и процессуальной нормой.

В настоящей статье исследуются международно-правовые и конституционно-правовые стандарты принципа «наилучшего обеспечения интересов ребенка», а также его основные содержательные элементы. Обосновывается, что конституционный контроль играет важную роль в эффективной реализации данного принципа, способствуя раскрытию позитивных обязательств государства, уточнению конституционного содержания прав ребенка и внедрению международных стандартов в национальную правовую систему.

Ключевые слова: наилучшее обеспечение интересов ребенка, права ребенка, конституционные стандарты, международные стандарты, институциональная система защиты прав ребенка.

Edgar Manucharyan

*Lecturer and Ph.D. student at the Chair of Law,
Political Science and International Relations,
Eurasia International University
E-mail: edgar.manucharyan.eiu@gmail.com*

INTERNATIONAL AND CONSTITUTIONAL LEGAL STANDARDS OF THE PRINCIPLE OF THE «BEST INTERESTS OF THE CHILD»: CONTENT AND CHALLENGES OF APPLICATION

The principle of the best interests of the child is one of the fundamental principles of contemporary international and constitutional law, guiding decision-making in all matters concerning children. The principle is enshrined in Article 3 of the United Nations Convention on the Rights of the Child, which provides that the best interests of the child shall be a primary consideration in all actions concerning children. General Comment No. 14 of the Committee on the Rights of the Child further develops this approach by recognizing the best interests of the child as simultaneously a substantive right, a fundamental interpretative legal principle, and a rule of procedure.

This article examines the international and constitutional standards governing the principle of the best interests of the child and analyzes its substantive elements. It further argues that constitutional review plays a crucial role in the effective implementation of this principle by identifying the State's positive obligations, clarifying the constitutional content of children's rights, and promoting the incorporation of international human rights standards into the domestic legal system.

Key words: best interests of the child; children's rights; constitutional standards; international standards; constitutional review; protection of children's rights.

Հոդվածը խմբագրություն է ներկայացվել՝ 2026թ. ապրիլի 1-ին:

Հոդվածը հանձնվել է գրախոսման՝ 2026թ. ապրիլի 3-ին:

Հոդվածն ընդունվել է տպագրության՝ 2026թ. ապրիլի 29-ին: